

Nr 12.

Ankom till riksdagens kansli den 25 april 1917 kl. 1 e. m.

Andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 12, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående åtgärder till förhindrande av viss tendens i undervisningen vid statsunderstödda skolor.

I en inom andra kammaren av herr Hage m. fl. väckt motion nr 303 hemställes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda, på vilket sätt åtgärder kunna vidtagas till förhindrande av att undervisningen särskilt i historia och samhällskunskap i statsunderstödda skolor, bl. a. genom användande av olämpliga läroböcker, bedrivs i nationalistisk eller krigsförhålligande anda eller med sådan tendens, att i undervisningen insmyges agitation för vissa samhällsåskådningar och mot andra, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan giva anledning.

Motionärerna framställa ett bestämt krav på att i statsunderstödda skolor undervisningen, särskilt i historia, skall vara »saklig, objektivt refererande och opartisk, speciellt då sådana kunskapsområden av samhällsverksamheten beröras, inom vilka olika åskådningar kämpat och fortfarande kämpa med varandra». I dessa ord angives motionens allmänna syfte. Ungefär hälften av motionens innehåll upptages dock av en kritik av docenten Carl Grimbergs Sveriges Historia för Folkskolan delarna I (1913) och II (1915). Motionärerna söka genom sin kritik ådagalägga, att i denna lärobok (den mindre upplagan) framställningen vittnar om bristande objektivitet hos författaren, och vilja komma till livs den »agitation», som de anse bedrivs i och genom dylika läro- och läseböcker. Men då enligt deras uppfattning denna fråga hänger intimt tillsammans

Bihang till riksdagens protokoll 1917. 13 saml. 1 avd. 9 häft. (Nr 12.) 1

med den muntliga undervisningen, ha de ansett nödvändigt att låta sitt yrkande omfatta även den undervisning, som är grundad på användandet av sådana läroböcker.

Motionärernas syfte belyses måhända klarast genom kritiken av Grimbergs ovannämnda lärobok. Deras huvudanmärkning mot framställningssättet i densamma är, att den är »nationalistisk» och »krigsförhålligande», yttrande sig i nedsättande omdömen och ovilja mot främmande folk. Om också i under senare tider utkommande läroböcker (bland dem även Grimbergs) något större utrymme beretts åt skildringar av kulturutvecklingen, borde dock enligt motionärernas uppfattning de utförliga skildringarna av bataljer och strider få lämna plats för en mera detaljerad framställning av för samhällslivets utveckling betydelsefullare företeelser. De anse också, att vår tids stora folkrörelser borde ha behandlats med mera förståelse än som skett.

De åtgärder, som i motionen föreslås för syftets vinnande, angivas väsentligen bestå i skärpt inspektion, disciplinbestämmelser vid överträdelser, ökad befogenhet för skolmyndighet att inskrida, uteblivet statsanslag m. m., då det konstaterats, att undervisningen vid en viss skola bedrivits i tendentiös riktning. För övervakande av att läroböcker ej innehålla tendentiösa framställningar föreslås tillsättande av granskningsnämnder, sammansatta av personer ur olika samhällslager och med olika politisk läggning. Motionärerna tänka sig, att vid statsunderstödda läroanstalter endast sådana undervisningsböcker finge användas, som godkänts vid granskning, verkställd genom sådan allsidigt sammansatt nämnd.

Med avseende på motiveringen i övrigt tillåter sig utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet.

Ehuru motionärerna i sitt yrkande innefatta alla statsunderstödda skolor, framgår dock av motiveringen, att de huvudsakligen rikta sina anmärkningar mot den undervisning, som bedrivs vid läroverk och folkskolor, och det kan knappast antagas, att det är motionärernas mening att genom granskningsnämnder, inspektion eller disciplinbestämmelser lägga något som helst band på den forsknings- och lärofrihet, som måste råda vid universitet och högskolor. Utskottet har därför ansett sig böra inhämta yttranden endast från läroverks- och folkskoleöverstyrelserna angående de anmärkningar, som motionärerna framställt mot under deras ledning stående läroanstalter, samt om de botemedel, som de föreslå till missförhållandenas avhjälpan. De båda överstyrelsernas yttranden jämte

en översikt av de läroböcker i historia, som användas vid läroverken, bifogas detta utlåtande.

Den historieundervisning, som meddelas i våra läroverk och folkskolor, har i avseende på innehåll och framställningssätt haft flera olika utvecklingsskeden. Ännu på 1870-talet fick vår ungdom läsa livfulla och intresseväckande skildringar om våra kungars och stormäns liv och bedrifter, utförligare och mera sagolika ju avlägsnare tid berättelserna hänförde sig till. Om samtiden hade den tidens läroboksförfattare intet att förtälja; den ansågs icke höra till historien.

Allt eftersom den historiska forskningen fick belysa dessa berättelser och ställa det noggranna förloppet av händelserna i tvivelsmål, började man avpruta på ett och annat av det, som för ungdomen varit det mest lockande, och så småningom återstod av historien vid våra läroverk och folkskolor ett torrt refererande av händelserna i vår politiska historia samt ett upprädnade av namn och årtal. Härigenom menade man sig giva lärjungarna en fast och säker kunskap i historia. Fortfarande vågade man sig icke på de händelser, som inträffat under »den siste kungens tid». Och i fråga om hela »det nya statsskickets tid», voro uppgifterna ytterst knapphändiga. Innehållet i övrigt var alltjämt huvudsakligen kungarnas, krigens och politikens historia. De enstaka röster, som påyrkade en framställning av även den fredliga utvecklingen, sökte läroboksförfattaren ställa till freds genom några ytterst torftiga uppgifter i »översikter» om »seder och bruk», som fogades till de olika tidsskedena men vanligen »förstreckades» till tecken, att läraren, om han så önskade, kunde hoppa över dessa tråkiga stycken.

I början av detta århundrade blevo kraven på en för ungdomens mottaglighet och för dess blivande deltagande i samfundslivet bättre avpassad historieundervisning allt starkare, och läroböcker började utkomma, vilka ville förena den livfulla framställning, som utmärkte 1870-talets historiska läroböcker, med vetenskaplig noggrannhet och därtill lägga en utförligare framställning av den fredliga utvecklingen ända fram till vår tid. Vidare sökte man i högre grad än förut i läroböcker och i själva undervisningen så långt möjligt tillämpa den metod, som den nyare historieforskningen begagnat, nämligen att icke endast referera händelsernas förlopp utan söka utröna och klarlägga deras inbördes orsakssammanhang. Det kan omöjligen förnekas, att denna omläggning av historieundervisningen i våra skolor varit av den allra största betydelse för vår ungdoms medborgerliga uppfostran. Men på samma

gång måste en efter denna metod lagd undervisning medföra vissa faror, som läroboksförfattare och lärare svårigen lyckats helt undgå.

Då det livfulla och intresseväckande framställningssätt, som är så oundgängligt, när det gäller att för ungdomen klarlägga historiska företeelser, skall tillämpas på händelser ur krigshistorien, i vilka svenska män spelat en framstående roll, får framställningen så lätt sken av att vilja förhärliga själva kriget i och för sig och att — som motionären uttrycker det — framställa det egna folket såsom ofelbart och »fienden» som orsak till alla förvecklingar. Var och en är sig själv och det egna folket närmast, och därför ligger det nära till hands, att läroboksförfattaren, hellre än att låta för mörk skugga falla på sina egna ger motparten största skulden till konflikterna. Det måste dock rättvisligen erkännas, att våra läroboksförfattare visst icke alltid fallit för frestelsen att ge våra grannar skulden till alla krig med oss. Man kan som exempel hänvisa till vad som i de allra flesta svenska läroböcker säges om Karl X Gustavs andra krig med Danmark, om hattpartiets och om Gustav III:s ryska krig.

Faran av såväl »krigsförhärligande skildringar» som partiskhet för våra egna historiska personligheter undvikas enligt utskottets mening bäst, om läroboken och läraren sträva efter att giva lärjungarna en levande bild av den tid, som skall skildras, och av människorna såsom barn av sin tid. Då behöver ingen väja för att lägga skulden, där den skall ligga. Den faller då mindre tung, men mera rättvis. Det behöver då icke ifrågasättas, att krigsskildringarna skola »lämna plats för» skildrandet av kultur- och samhällslivets utveckling. Detta vore för övrigt att giva barnen en fullständigt oriktig bild av vårt folks utveckling, det vore att förfalska historien.

Men att rättvist avväga proportionen mellan krigets och den fredliga utvecklingens historia är naturligtvis en synnerligen vanskelig uppgift. Detta avvägande bör, såsom läroverksöverstyrelsen framhåller, göras icke efter lärarens personliga smak utan av sakliga grunder. Till ledning för stoffurvalet meddelar läroplanen för gymnasiet, att »största uppmärksamhet bör ägnas just åt det, som för det behandlade tidevarvet varit mest karaktäristiskt och betydelsefullt». Denna regel är enligt utskottets mening fullt riktig, och det är att förmoda, att sådana metodiska anvisningar komma att inflyta även i den under arbete varande normalplanen för folkskolor.

I samma mån som historieundervisningen i våra skolor kommit att

omfatta även samtidens historia, ha läroboksförfattaren och läraren ställt inför en ännu mera vansklig uppgift. Det gäller här bland annat att sätta lärjungarna in i sådana sociala och politiska frågor, som helt eller delvis ännu äro föremål för stridiga meningar. För den, som lever mitt uppe i dessa meningsstrider — och ingen undgår att beröras av dem, även om han »icke tillhör något parti» — är det utan tvivel synnerligen svårt att i dylika frågor vara fullt objektiv. Och likväl måste det krävas, att undervisningen även på denna punkt är, såsom läroverksöverstyrelsen framhåller, »saklig, objektiv och fri från all partiagitation».

Kravet på objektivitet i undervisningen får dock icke innebära, att läraren under inga förhållanden får låta lärjungen förstå, vilken mening han själv hyser i de föreliggande frågorna. Även om detta krav uppställdes, skulle det säkerligen aldrig lyckas en lärare med utpräglad personlighet att fylla detsamma. Även mot hans vilja måste hans mening på något sätt komma att framlysa. Detta behöver icke innebära någon partipolitisk agitation. Gränsen för vad som i detta fall bör anses som det riktiga är emellertid svår att uppdraga. Man skulle måhända kunna formulera detta krav så, att lärarens framställning, även då han anser lämpligt att meddela sin egen uppfattning i en fråga, bör präglas av den mest obetingade respekt för sanningen ävensom respekt för andras övertygelse och erkännande av, att även förfäktarna av andra meningar kunna ledas av ärlig övertygelse och fosterländskt sinne. Till denna opartiskhet hör, att vid framställningen av de politiska partiers åskådning, vilka läraren själv icke gillar, han icke som dessa partiers mening angiver sådant, som dessa själva icke vidkännas.

Utan att ingå på någon kritik av olika läroböcker i detta hänseende måste utskottet uttala som sin uppfattning, att ingalunda alla de nu använda läroböckerna fullt motsvara kraven på en objektiv framställning. Även läroverksöverstyrelsen har beträffande en lärobok erkänt detta, då den yttrar, »att ett och annat omdöme i nämnda lärobok är väl subjektivt färgat och att stor varsamhet bör iakttagas, särskilt när omdömen fällas om tilldragelser och strävanden i vår egen tid».

Om utskottet sålunda helt instämmer med motionärerna däri, att undervisningen i historia — liksom i alla andra ämnen — bör vara saklig, objektiv och fri från all partiagitation samt att åtskilliga av våra historiska läroböcker, särskilt beträffande skildringen av våra dagars historia, härutinnan lämna åtskilligt övrigt att önska, kan utskottet likväl icke dela motionärernas uppfattning i fråga om de medel, som anvisas till

avhjälpande av nämnda missförhållanden. Vad inspektionen beträffar anser utskottet i likhet med folkskolöverstyrelsen, att någon särskild inspektion med hänsyn till objektivitet i historieundervisningen icke bör ifrågakomma, och detta så mycket mindre som utskottet har anledning förmoda, att de båda överstyrelserna, vilkas uppfattning om historieundervisningens objektivitet utskottet i huvudsak delar, skola låta sig angeläget vara att, icke minst sedan uppmärksamheten blivit fäst på ifrågavarande förhållanden, tillse, att de grundsatser, som dessa styrelser uttalat, bliva tillämpade vid undervisningen. Att införa särskilda disciplinbestämmelser utöver nu gällande skulle lätt kunna leda till trakasserier och åsiktsförföljelser mot lärare, som hysa en annan politisk uppfattning än vederbörande myndigheter.

Även förslaget om särskilda granskningsnämnder vill utskottet åtminstone för närvarande avstyrka. I likhet med överstyrelserna anser utskottet, att den bästa garantien mot partisk framställning i läroböckerna ligger i den fria kritiken. Den föreliggande motionen innefattar en sådan kritik, och i den mån den är berättigad kommer den helt visst att icke bliva utan verkan. Detta torde tillräckligt tydligt framgå av de båda överstyrelsernas utlåtanden. Den diskussion, som förekommit i pressen i anledning av den föreliggande motionen, har också visat, att läroboksförfattarna ingalunda äro okänsliga för kritiken, och det kan med visshet antagas, att i blivande upplagor av historiska läroböcker större varsamhet kommer att iakttagas vid bedömandet av särskilt senare tiders sociala och politiska förhållanden.

Utskottet delar alltså motionärernas uppfattning i fråga om kravet på objektiv undervisning ävensom delvis beträffande förefintligheten av anmärkta brister, men kan icke gilla de åtgärder, som motionärerna föreslå. Då dessutom vederbörande skolmyndigheters uppmärksamhet redan blivit fäst på de överklagade förhållandena, får utskottet hemställa,

att herr Hages m. fl. förevarande motion icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 20 april 1917.

På utskottets vägnar:

NILS HELGER.

Vid slutbehandlingen av förevarande ärende ha närvarit: herrar *Helger*, *Andersson* i Milsmaden, *Stenudd*, *Persson* i Björnsbyholm, *Hedström*, *Lingström*, *Rydholm*, *Hedlund*, *Svensson* i Tolarp och *Gustafsson* i Kasenberg.

Bilaga A.

Till Konungen.

Med återställande av närslutna nådiga remiss får folkskolöverstyrelsen i underdånighet anföra följande.

Överstyrelsen vill först med några ord från principiella synpunkter beröra frågan om de anspråk på objektivitet, som kunna och böra ställas på undervisningen i historia och samhällskunskap vid statsunderstödda läroanstalter och på de i nämnda ämnen vid dessa läroanstalter använda läro- och läseböckerna.

Det torde vara så oomtvistligt, att det knappt behöver uttalas, att undervisaren och läroboksförfattaren i historia och samhällskunskap har att eftersträva objektivitet i sin framställning. Det gäller emellertid att erinra sig den närmare innebörd, som i detta fall tillhör begreppet objektivitet, och den begränsning, som på det ifrågavarande området strävandet efter objektivitet är underkastat.

Det plägar ofta framhållas, att icke ens den vetenskapliga historiska forskningen kan vara fullt objektiv. Icke ens historikern av facket är i stånd att betrakta de historiska företeelserna, utan att de i någon mån bliva färgade av hans egen individualitet, eller förmår vid försöket att uppfatta gångna tiders händelser och människor helt frigöra sig från sin egen tids sätt att se och tänka. Och härtill kommer, att historieforskaren redan vid det grundläggande oundgängliga urvalet av det historiska stoffet och sedermera alltjämt vid dettas följande behandling blir beroende av sin egen allmänna livsåskådning, såsom ock de genomgripande skilligheterna mellan olika historiska skolor noggsamt ge vid handen.

Man har vidare att ihågkomma, att historieforskaren i allmänhet ej får begränsa sig till att allenast uppdaga, utvälja och anteckna fakta. Han må-te söka att förstå dem, att uppvisa sammanhanget mellan händelserna och framlägga det historiska utvecklingsförloppet. Den art av historieskrivning, som sålunda kommer till stånd, den »genetiska» historieskrivningen, anses med allt skäl som den förnämsta. Den eftersträvar en djupare uppfattning av den historiska sanningen, en djupare historisk objektivitet. Men uppenbart är, att den ock i högre grad än en blott deskriptiv framställning innehåller ett subjektivt moment och blir präglad av historikerns personliga uppfattning.

Överstyrelsen tillåter sig dessa erinringar för att därmed framhålla, hurusom även den vetenskapliga historieskrivningen, ehuru i lika hög grad som annat vetenskapligt arbete ställd under det omutliga sanningssökandets krav, i vidsträckt mån måste ge anledning till olika meningar och helt undandrager sig en censur, som kunde äga anspråk på allmängiltighet.

Då nu den historiska skolundervisningen och läroboksframställningen alltid står eller i varje fall bör stå i intimt beroende av det historiska forskningsresul-

tatet, kommer om denna undervisning och framställning i väsentlig mån att gälla vad som gäller om det sistnämnda. Skolundervisningen och läroboken kunna icke inskränka sig till att blott ge fakta och lämna åt lärjungen att söka förstå dem. De måste, om historien skall kunna väcka lärjungens intresse och av honom uppfattas och tillägnas, ge åskådliga tidsbilder och påvisa det historiska sammanhanget. Och därvid kunna de ännu mindre än en bredare historisk framställning taga med mer än de allra väsentligaste faktorerna i det alltid komplicerade historiska förloppet, varigenom objektiviteten i någon mån ytterligare vanskliggöres.

De kunna ej heller underlåta att uttala moraliska värdeomdömen. Detta gäller särskilt i fråga om en historisk framställning avsedd för de tidigare skolåldrarna. Att ge åt barn en historieundervisning utan varje etiskt värdesättande av personer, åskådningar och strävanden, vore helt visst allt annat än välbetänkt. Barnet förstår icke att objektivt bedöma de historiska personligheterna och händelserna utan bildar sig, åt sig själv lämnat, omdömen, som äro i hög grad subjektiva. En historieundervisning, som i detta avseende ej gäve barnet den hjälp det behöver, bleve lätteligen vilseledande. Den tillgodosåge ej barnets djupaste intresse och komme därför och till väsentlig del att lämna barnet oberört.

Även lärarens egen personlighet måste i viss mån komma att inverka på historieundervisningen. Det vore helt visst en för långt gående fordran på en övertygad och för sitt ämne intresserad lärare, att han skulle avstå från varje uttryck för sin egen personliga uppfattning av historiska händelser och personer. Särskilt vid undervisningen av yngre lärjungar skulle ett undertryckande från lärarens sida av egen känsla och mening vara onaturligt. Ett ovillkorligt tvång i detta fall innebure, att läraren vid en undervisning, som näst religionsundervisningen i högre grad än någon annan just erbjuder tillfälle till karaktärsuppfostrande påverkan, skulle avstå från den uppgift, som eljest brukar betraktas som lärarens förnämsta.

Historieundervisningen i skolan kommer sålunda av flera skäl att i sig innehålla ett ganska betydande personligt moment, och det ligger i sakens natur, att på densamma icke kan och icke bör ställas anspråket på en kylig och färglös objektivitet.

Detta innebär emellertid icke, att kravet på objektivitet i historieundervisningen skulle uppgivas. Att historielärarens och den historiska lärobokens uppgift är svår och grannlaga beror till väsentlig del därpå, att kravet på objektivitet måste upprätthållas.

Vägledande och utslågsgivande i fråga om objektivitet är, vare sig det gäller läraren eller läroboken, endast den historiska vetenskapen själv. Att hänvisa till annan auktoritet blir uppenbarligen orimligt.

Endast den uppfattning av gångna tiders händelser och personer, som inom den historiska vetenskapen vunnit en viss stadga, synes böra återfinnas i skolans läroböcker, eller ock böra även i dessa de olika uppfattningar, som gjort sig gällande, bliva omnämnda. Till en viss grad måste en kortfattad lärobok alltid bliva tämligen summarisk i sina uttåg. Men dess framställningssätt behöver därför icke vara allt för dogmatiskt. Det måste anses som ett framsteg i objektivitet, att läroböckerna mer och mer börjat söka låta urkunderna själva tala och att de i vissa

Fall i stället för att säga: så och så var det, säga: så och så berättar den och den författaren.

Om endast den historiska forskningen kan fälla utslag i frågan om vad som objektivt eller icke i den relativa mening, vari begreppet i detta fall kan tagas, följer redan därav, att läroboken och läraren i fråga om de tider, som ligga oss för nära för att hava blivit allsidigt belysta av den historiska forskningen, och ännu mer i fråga om våra egna dagars spörsmål och strider ha att iakttaga den största varsamhet. Här ha de att väsentligen begränsa sig till meddelande av faktiska upplysningar och vara återhållsamma i att fälla omdömen. Detta innebär icke, att ej även våra dagars händelser och spörsmål kunna vid undervisningen göras till föremål för en ingående behandling och, då det gäller mognare lärjungar, jämväl för diskussion.

Om, såsom ovan framhållits, ett subjektivt, personligt moment måste tillhöra och bör tillhöra den historiska framställningen och undervisningen, så är väl att märka, att detta moments berättigande i väsentlig grad beror på *sättet*, varpå det framträder. Strävandet att skipa rättvisa, att se förhållandena från båda sidorna måste vara omisskännligt. Framför allt gäller det dock att så mycket som möjligt låta saken själv tala. Visst är, att den lärare eller den läroboksförfattare, som ej är mån om den historiska sanningen, är klandervärd. Och ännu mera gäller detta om den, som till den grad brister i ansvarskänsla, att han begagnar sin ställning till att i skolan driva politisk agitation.

Var gränsen i förevarande avseende går mellan det tillåtliga eller rättare sagt det från en tankeväckande och uppfostrande undervisning oskiljaktiga och det otilåtliga lärar icke kunna en gång för alla avgöras. Det blir tydligen en fråga om pedagogisk takt och ansvarskänsla men icke något, som kan medelst lagparagrafer och censur regleras. De föreskrifter, som härvid kunna givas, kunna i regel blott få form av allmänna erinringar eller anmaningar. Sådana torde emellertid böra meddelas, liksom det ock är klart, att spörsmålet om objektivitet i historieundervisningen bör komma till behandling vid lärarutbildningen. Ty huvudsaken är, att lärarens uppmärksamhet på den förpliktelse, som i förevarande avseende åligger honom, hålles vaken.

Av vad överstyrelsen nu yttrat framgår, att överstyrelsen så till vida delar den i den föreliggande motionen framträdande uppfattningen, att överstyrelsen i likhet med motionärerna anser strävandet efter objektivitet vara ett viktigt och ofrånkomligt krav för läraren i historia och samhällskunskap och för författaren av historiska läroböcker, men att överstyrelsen finner ett subjektivt, personligt moment oskiljaktigt från historieundervisningen i skolan och från skolans historiska läroböcker och för den skull anser särskilda åtgärder i form av reglerande föreskrifter och kontroll vara i förevarande fall ytterst vanskliga.

Också finner sig överstyrelsen icke kunna förorda någon av de i motionen antydda åtgärderna.

Motionärerna ha i första rummet hänvisat till en skärpt inspektion. En inspektion, som för nu ifrågakarande ändamål skulle vara effektiv, lärar dock icke kunna åstadkommas. Den skulle naturligtvis avse ej blott de använda läroböckerna utan även själva undervisningen och bleve då så omfattande, att den redan av så-

dant skäl förbjöde sig själv. En dylik i viss mån inkvisitorisk inspektion skulle ock lätteligen komma att kännas kränkande för läraren och verka nedtryckande på undervisningen. Det må visserligen av andra skäl kunna anses önskvärt, att den inspektion, som nu utövas över undervisningen i de olika folkundervisningsanstalterna, kunde göras mera effektiv, än den för närvarande är, men även om den i väsentlig grad förstärktes, skulle den dock icke giva den garanti, som motionärerna äsyfta. Att emellertid varje genom skolundervisningen direkt eller indirekt bedrivna politisk agitation, i vilken riktning den än må gå, hör till sådant som i synnerhet bör beaktas av de inspekterande myndigheterna och av dem bör beivras och motarbetas, är uppenbart. Någon särskild erinran härom till vederbörande torde näppeligen vara erforderlig; i samma mån som de politiska motsättningarna inom samhället tillspetsas, blir ett korrekt uppträdande av läraren i nu förevarande avseende allt nödvändigare, men ock den allmänna uppmärksamheten på hans förhållande härutinnan allt mera skärpt.

Motionärerna ifrågasätta även särskilda »disciplinbestämmelser vid överträdelser, ökad befogenhet för skolmyndighet att inskrida, utelämnat statsanslag m. m., då det konstaterats, att undervisningen vid en viss skola bedrivits i tendentiös riktning». Överstyrelsen kan ej heller i detta fall biträda motionärernas uppfattning. Vad särskilt beträffar disciplinära åtgärder mot folkskolans lärare är att ihågkomma, att sådana åtgärder i närmaste hand tillkomma skolråden och att dessa äro till sin sammansättning synnerligen föränderliga och varandra olika, vadan ett enhetligt bedömande och förfarande icke kan väntas. En var torde för övrigt medgiva, att åtgärder, sådana som de av motionärerna här antydda, i och för sig äro föga tilltalande och icke utan nödtvång böra tillgripas. De bliva särskilt betänkliga, om det i de enskilda fallen är svårt att fastslå vad som skall anses som »överträdelse». Och så blir, enligt vad överstyrelsen i det föregående påpekat, i hög grad förhållandet i mål av den art, varom här är fråga. Här kunna lagbestämmelser om straffpåföljder allt för lätt komma att bereda tillfällen till ett småaktigt trakasserande av lärare och skolmyndigheter. Det av överstyrelsen nyss berörda förhållandet, att med partistridernas skärpning lärarens ställning i förevarande avseende blir allt ömtåligare, synes snarast mana till en viss fördragsamhet.

Ytterligare har av motionärerna framkastats den tanken, att vid statsunderstödda läroanstalter endast sådana läroböcker finge användas, som godkänts av granskningsnämnder, sammansatta av personer ur olika samhällslager och med olika politisk läggning. Även detta är en åtgärd av tvivelaktigt värde. Vad beträffar läroböcker i historia och samhällskunskap, om vilka här närmast är fråga, har överstyrelsen i det föregående erinrat därom, att en historisk framställnings objektivitet ej kan bedömas efter vad som från olika sociala och politiska åskådningar kan synas behagligt eller misshagligt utan efter dess vederhäftighet från vetenskaplig synpunkt. En granskningsnämnd, i vilken partipolitiska intressen skulle kivas om övertaget, förefaller föga motsvara sitt egentliga syfte. Uppenbart är, att i en granskningsnämnd för historiska läroböcker icke rimligen kunde saknas målsmän för den historiska vetenskapen. Då naturligtvis även de rent pedagogiska synpunkterna borde vara företrädade, bleve den ifrågasatta nämnden, om den dessutom

skulle innesluta representanter för de av motionärerna ensamt beaktade sociala och politiska synpunkterna, en synnerligen omfattande institution, ännu mera omfattande än den av präster, teologie professorer och kristendomsfärare bestående sjuåriga nämnd, som granskar läroböcker i kristendoms-kunskap för allmänna läroverk, kommunala mellanskolor och under folkskoleöverstyrelsens inscende ställda läroanstalter. Överstyrelsen finner så mycket mindre skäl att tillstyrka införandet av en dylik institution, som överstyrelsen håller före, att densamma ingalunda komme att giva garanti för en objektiv historieundervisning vid läroanstalterna. Det är nämligen väl att minnas, att mer än läroboken verkar på lärjungen lärarens framställning och att läraren kan, på sätt honom lämpligt synes, kommentera och komplettera läroboken. En än så objektiv och tadelfri lärobok hindrar ej en ansvarslös lärare att lägga in partiskhet och partiagitation i sin undervisning. Å andra sidan erbjuder det ingen svårighet för en om objektivitet mån lärare att neutralisera den ensidighet eller partiskhet, som till äventyrs förekommer i den lärobok han har att använda.

Motionärerna sluta med en hemställan, att riksdagen måtte hos Eders Kungl. Maj:t begära en utredning angående de åtgärder, som i det av dem angivna syftet kunna vidtagas.

Överstyrelsen kan dock icke finna en dylik utredning påkallad. Själva frågan om möjligheten av objektivitet i historieskrivningen och historieundervisningen är ingalunda någon ny fråga utan ofta behandlad i den historiska och pedagogiska litteraturen hos oss och i andra länder. Vad objektiv historieundervisning beträffar, har spörsmålet därom för några år sedan varit föremål för uppmärksamhet även i den svenska riksdagen, nämligen år 1912, med anledning av en interpellation i Andra kammaren, varvid dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet upptog detta spörsmål till behandling i ett mycket uppmärksammat anförande. Även frågan om de särskilda praktiska åtgärder, vilka skulle kunna tänkas tjänliga gent emot möjliga missbruk av den ingalunda okontrollerade lärofrihet, som nu förefinnes, synes icke vara av beskaffenhet att påkalla en särskild utredning. Komma sådana åtgärder att visa sig erforderliga, kunna de helt visst i mån av behov bringas till stånd genom skolans myndigheter, och erfarenheten skall då ock giva vid handen, vilka vägar helst böra försökas.

Överstyrelsen anser för sin del lyckligast, om tvångsåtgärder kunna undvikas, och tror de medel vara bäst, som vädja till lärarens ansvarskänsla och pedagogiska omdöme. Vad i författningsväg i sådant avseende tilläventyrs kan göras synes överstyrelsen, såsom redan antytts, närmast vara att i de metodiska anvisningarna för undervisningen i historia och samhällskunskap inom skolor och lärarbildningsanstalter erinra om förpliktelsen för läraren att söka meddela en å ena sidan levande och personlig men å andra sidan sanningstrogen och objektiv samt tillika hänsynsfull undervisning. Överstyrelsen har ock för avsikt att vidtaga åtgärder i sådant syfte.

Att ingå på en granskning av objektiviteten hos de historiska läroböcker, som för närvarande användas i folkundervisningsanstalterna, eller på de i motionen särskilt angivna, är för överstyrelsen icke möjligt. Till de i själva ämnets natur

liggande svårigheter, som överstyrelsen i det föregående sökt framhålla, komma av lätt insedda skäl betänkligheter mot uttalanden, som skulle innebära ett av överstyrelsen givet officiellt vitsord över vissa bestämda läroböcker.

Stockholm den 10 mars 1917.

Underdånigst

B. J. N. BERGQVIST.

Harald Dahlgren.
Föredragande.

Hjalmar Werner.

I avgörandet av detta ärende hava deltagit överstyrelsens samtliga ordinarie-medlemmar.

Bilaga B.

Till Konungen.

I anledning av härhos återgående nådiga remiss får läroverksöverstyrelsen i underdånighet anföra följande.

Överstyrelsen får till en början framhålla, att överstyrelsen helt ansluter sig till den i motionen uttalade uppfattningen, att undervisningen i våra skolor bör vara saklig, objektiv och fri från all partiagitatio. Denna i sig själv nära nog självklara princip har även kommit till uttryck i undervisningsplanens för de allmänna läroverken metodiska anvisningar, särskilt beträffande ämnet historia på gymnasiet. Här framhålles bland annat, att till förebyggande av historisk konstruktion stoffurvalet och således även frågan om freds- och krigshistoriens inbördes företräde i varje särskilt fall bör avgöras ej efter lärarens subjektiva smak utan efter sakliga grunder, samt att detta sker, då största uppmärksamheten ägnas just åt det, som för det behandlade tidevarvet varit mest karakteristiskt och betydelsefullt. Där inskärpes, att vid behandlingen av historiska spörsmål, liksom vid undervisningen över huvud taget, opartiskhet i framställningen och försiktighet i omdömen om historiska personligheter och företeelser böra eftersträvas, och det betonas, att det i allmänhet är nyttigare att låta lärjungarna ur meddelade fakta draga slutsatser än att förelägga dem redan färdigbildade omdömen. — Vid sina inspektioner har överstyrelsen haft sin uppmärksamhet riktad på undervisningen även ur ifrågakarande synpunkt och i regeln ej funnit, att lärarne i berörda avseende missbrukat sin ställning.

Såsom av motionen framgår, rikta emellertid motionärerna för sin del sin kritik närmast och huvudsakligen mot de vid undervisningen använda läroböckerna. I detta sammanhang får överstyrelsen erinra därom, att vad de allmänna läroverken angår, val av läroböcker bestämmes av överstyrelsen efter förslag av rektor

och vederbörande ämneskonferens. Överstyrelsen blir härigenom ansvarig för lämpligheten av de läroböcker, som vid de allmänna läroverken komma till användning. De under överstyrelsens inseende stående kommunala och enskilda läroanstalterna bestämma själva över valet av läroböcker, och överstyrelsen har ej att direkt taga någon befattning därmed, om ock överstyrelsen har att övervaka, att undervisningen vid dem i det hela bedrivs på ett ändamålsenligt och tillfredsställande sätt. Vad angår antagandet av läroböcker i kristendom, finnas därom särskilda föreskrifter.

Den i motionen företrädesvis klandrade läroboken, Grimbergs »Sveriges historia för folkskolan», användes ej vid något allmänt läroverk utan endast vid tre av de under överstyrelsens inseende ställda enskilda läraroanstalterna. Grimbergs större läroböcker i historia ha däremot kommit till vidsträckt användning såväl vid dessa läroanstalter som vid de allmänna läroverken. Såsom framgår av bifogade översikt över de under sistförflutna läsår i bruk varande läroböcker i historia vid allmänna läroverk samt under överstyrelsens inseende stående kommunala och enskilda läroanstalter, användes då Grimbergs större lärobok för realskolan vid ett allmänt läroverk och 31 läroanstalter av den senare gruppen, den förkortade upplagan av samma bok vid 34 allmänna läroverk och vid 59 andra läroanstalter. Av övriga mera allmänt förekommande läroböcker i svensk historia har Odhner-Westmans lärobok för realskolan den ojämförligt största spridningen, i det att den brukas vid 55 allmänna läroverk och 100 kommunala eller enskilda läroanstalter. Odhner-Hildebrands lärobok i svensk historia för de högre klasserna förekommer vid 41 allmänna läroverk och 31 övriga läroanstalter. De mest spridda av läroböckerna i allmän historia äro Pallin-Boëthius, Allmän historia för realskolan, som användes vid 62 allmänna läroverk och 114 andra läroanstalter och samma författares lärobok i Nya tidens historia, för vilken motsvarande siffror äro respektive 43 och 69. I övrigt tillåter sig överstyrelsen att beträffande de historiska läroböckernas användning hänvisa till den bifogade översikten.

Vad nu beträffar motionärernas speciella anmärkningar mot de av dem uttryckligen angivna läroböckerna, torde överstyrelsen böra inskränka sig till några mera allmänt hållna uttalanden, detta även med hänsyn därtill, att motionärerna förklara sina anmärkningar gälla större delen av de läroböcker, som användas i skolorna. Medan man tämligen allmänt lär vara benägen att gilla den principen, att skolans läroböcker, liksom dess undervisning i det hela, skola iakttaga opartiskhet och objektivitet, torde meningarna lätteligen gå i sär, när det gäller att bedöma, om en viss framställning exempelvis i en historisk lärobok verkligen fyller ifrågavarande krav. En historisk lärobok torde ej under alla förhållanden kunna eller böra inskränka sig till ett naket relaterande av fakta utan måste även till en viss grad röra sig med värdeomdömen, och sådana äro alltid i någon mån subjektiva. Men om dylika omdömen grunda sig på mera allmänt erkända resultat av den historiska forskningen, torde de få anses äga tillräcklig objektivitet för att försvara sin plats även i en lärobok för skolbruk. För den, som själv har en mera utpräglad åskådning i den ena eller andra samhällsfrågan, ter sig emellertid lätt en framställning, som ej står i samklang med denna åskådning utan tilläventyrs kommer i strid med densamma, såsom partisk och tendentiös, hur välgrundad än framställningen i fråga må vara. Överstyrelsen tillåter sig belysa detta med

ett av motionärerna valt exempel, nämligen värdesättningen av frihetstidens statskicks och den statsvälkning, varigenom Gustav III gjorde slut på detsamma. Doktor Grimberg har i sin lärobok »Sveriges historia för folkskolan» uttalat sig i vissa hänseende klandrande om frihetstidens riksdagsvälde och framhållit såsom prisvärt, att Gustav III genom sin statsvälkning räddade Sveriges frihet och självständighet, som påtagligen hotades av överhängande faror. De i läroboken i berörda hänseenden fälda omdömena stå i överensstämmelse med enstämmiga resultat av den historiska forskningen och torde allmänt anses fullt befogade. För motionärerna framstå dessa och andra liknande omdömen i läroboken såsom vittnesbörd om bokens allmänna, ensidigt hållna tendens och brist på objektivitet. Även om det enligt överstyrelsens mening bör medgivas, att ett och annat omdöme i nämnda lärobok är väl subjektivt färgat och att stor varsamhet bör iakttagas, särskilt när omdömen fällas om tilldragelser och strävanden i vår egen tid, synas dock motionärernas anmärkningar i stort sett sakna fog och ej uppbåras av den objektivitet, som kunnat vara ägnad att giva dem ett mer allmänt berättigande. Fullständigt obefogat anser överstyrelsen det vara att tillvita läroboken i fråga och ej blott den utan även andra uttryckligen nämnda eller ej närmare angivna läroböcker en allmän tendens av den art, som motionärerna genom de särskilda anmärkningarna sökt karakterisera.

De brister, som kunna vidlåda våra läroböcker såväl ur den av motionärerna betonade synpunkten som även i andra hänseenden, torde bäst avhjälpas genom en saklig kritik och fri konkurrens mellan olika läroböcker, jämte det att vederbörande myndigheter hava sin uppmärksamhet riktad på hithörande förhållanden.

Att, såsom motionärerna tänkt sig, för övervakandet av läroböckernas objektivitet tillgripa en sådan utväg som granskningsnämnder, sammansatta av personer ur olika samhällslager och med olika politisk läggning, synes överstyrelsen vara ej blott obehövt utan även skadligt. Då, om ej förr, kunde man befara, att de dagspolitiska striderna skulle dragas in i vårt undervisningsväsen och göra slut på den neutralitet, som i stort sett hittills där varit rådande. Lika obehövt synas tills vidare de övriga åtgärder vara, som motionärerna förslagsvis omnämna.

På grund av vad sålunda anförts får överstyrelsen som sin mening uttala, att inga vägande skäl föreligga att företaga en utredning av den art, som föreliggande motion ifrågasätter.

I behandlingen av detta ärende hava deltagit överdirektören Falk samt läroverksråden Rydberg, Hennig, Johansson och Åström, föredragande.

Stockholm den 7 mars 1917.

Underdånigst:

AUG. FALK.

Axel Åström.

O. Sellgren.

Bilaga C.

Översikt över de i bruk varande läroböcker i *svensk historia* och *statskunskap* samt i *allmän historia* vid *allmänna läroverk* samt *kommunala* och *enskilda läroanstalter* under *läsåret 1915—1916*.

Läroböcker i	L ä r o a n s t a l t e r								
	Allm. lärov.			Kommunala läroanst.		Enskilda läroanst.			Summa
	H. allm. lvk	Real-skolor	Sam-skolor	Gymn:r	Mellan-skolor	H. flick-skolor	Ensk. mellan-skolor	H. goss- och samsk.	
A. Svensk historia och statskunskap.									
<i>Berggren</i> : Svensk historia	—	1	1	—	—	—	—	—	2
<i>Cederbom</i> : Medborgarkunskap	—	—	—	—	—	1	—	—	1
<i>Ekedahl</i> : Anteckningar i svensk statskunskap	1	3	—	—	4	10	2	1	21
<i>Grimberg</i> : Sveriges hist. i smhng med Danmarks o. Norges för realsk.	1	—	—	—	5	24	1	1	32
<i>Dens.</i> : D:o D:o, förkortad uppl.	22	6	6	—	10	30	10	9	93
<i>Dens.</i> : Sv. hist. för folkskolan	—	—	—	—	—	3	—	—	3
<i>Dens.</i> : Sveriges statskunskap	5	—	1	—	6	19	5	3	39
<i>Hallendorff</i> : Vårt folks historia	1	1	—	—	—	10	—	1	13
<i>Hildebrand</i> : Svensk stats- och samhällskunskap (gymn.) ...	18	1	—	1	8	14	1	7	50
<i>Dens.</i> : D:o d:o (realsk. o. h. folksk.)	4	2	6	—	5	6	1	1	25
<i>Höjer, M.</i> : Översikt av Sveriges nyaste hist. jämte grundlinjer till Sv:s statskunskap	20	9	10	2	8	6	9	3	67
<i>Höjer, N.</i> : Svenskt samhälls-kick	6	—	—	—	—	—	—	—	6
<i>Larsson</i> : Svensk statskunskap	1	—	—	—	—	—	—	—	1
<i>Dens.</i> : Sv. hist. för folkskolan	—	—	—	—	—	—	—	1	1
<i>Larsson-Wimarson</i> : Sv. hist.	—	—	1	—	—	1	—	1	3
<i>Montelius-Hildebrand</i> : Kulturhist. översikt av forntidens o. medeltidens sv. historia	25	3	1	4	1	6	1	5	46
<i>Nyström</i> : Statskunskap ...	10	—	—	—	—	5	—	4	19
<i>Odhner</i> : Sv. hist. för skolans högre klasser	3	—	—	—	—	3	—	—	6

Läroböcker i	L ä r o a n s t a l t e r								Summa
	Allm. lärov.			Kommunala läroanst:r		Enskilda läroanst:r			
	H. allm. lvk	Real-skolor	Sam-skolor	Gymn:r	Mellan-skolor	H. flick-skolor	Ensk. mellan-skolor	H. goss- och samsk.	
<i>Odhner</i> : Sv. hist. för skolans lägre klasser	1	1	3	—	—	2	—	—	7
<i>Odhner-Hildebrand</i> : Fäderneslandets historia	35	5	1	6	1	10	1	13	72
<i>Odhner-Westman</i> : D:o (större)	—	—	—	—	1	26	9	1	37
<i>Dens.</i> : D:o för realsk. (mindre)	29	14	12	1	20	32	8	2	118
<i>Zachrisson</i> : Fäderneslandets historia	—	—	—	—	—	2	—	—	2
B. Allmän historia.									
<i>Bergman</i> : Antikens och medeltidens hist. (kulturhist.) ...	7	—	—	—	—	2	—	1	10
<i>Boëthius</i> : Allm. historia för realskolan	4	3	1	—	—	—	—	—	8
<i>Dens.</i> : Kulturhist. översikt av forntidens och medeltidens allm. hist. (f. gymn:s I ring)	26	4	1	5	1	10	1	6	54
<i>Ekmark</i> : Allm. historia	—	—	—	—	—	—	—	1	1
<i>Estlander</i> : Allm. hist. i berättelser	2	—	—	—	—	15	—	6	23
<i>Johnsson</i> : Nya tidens historia	—	—	—	1	—	—	—	—	1
<i>Löw</i> : Allmän historia	—	—	—	—	1	—	—	1	2
<i>Nordahl-Rolfsen</i> : Världshist. nr 2	—	—	—	—	—	—	1	1	2
<i>Pallin</i> : Allm. hist. (skolans mellanskr)	—	1	4	—	—	—	1	—	6
<i>Pallin-Boëthius</i> : Nya tidens historia	38	5	—	6	8	40	1	14	112
<i>Dens.</i> : Allm. hist. för realsk:n	30	16	16	—	30	54	19	11	176
<i>Pallin-Schybergson</i> : Medeltidens historia	—	—	—	—	—	1	—	—	1
<i>Rydfors</i> : Allm. hist. för realskolan n. fl.	8	—	—	—	2	8	—	2	20
<i>Schotte-Boëthius</i> : Gamla tidens historia	—	—	—	—	—	—	—	1	1
<i>Zachrisson</i> : Världshistorien ...	—	—	—	—	—	26	—	1	27
<i>Sandström</i> : Nordens storhetstid	—	—	—	—	—	2	—	—	2